

Lieve Troch: Basis – ik vind het een vies woord (1987)

Geboren 1949, staffunctionaris bij het Diocesaan Pastoraal Centrum te Breda voor catechese met volwassenen en kadervorming; voorzitter van de diocesane werkgroep 'Vrouw en Geloof West-Brabant en Zeeland.

Sieth Delhaas

Kerk en Wereld, Geloven in macht, 1987

Jij hebt een kort vooronderzoek gedaan naar cursussen die vrouwen doen of krijgen aangeboden. Wat wilde je te weten komen?

Ik was erin geïnteresseerd op welke manier feministische theologie aan de basis wordt gebracht, maar ook hoe en of zij haar eigen uitgangspunten vasthoudt, namelijk dat ze een reflectie en uitdaging wil zijn bij de bevrijdingsstrijd van vrouwen.

Soms ben ik bang dat ze al net zo goed een academische theologie van enkel achter het buro vandaan is, als ze geen reflectie is op de ervaringen van vrouwen.

Ik heb dat onderzoek gedaan naar de inhoud die gebruikt worden en de methoden van werken op de vormingscentra *Kerk en Wereld* in Driebergen en *Het Dackhues* te Huissen en bij verschillende cursussen die er gegeven zijn in heel Noord-Brabant en Zeeland gedurende de laatste vijf jaar.

Wat *Kerk en Wereld* betreft heb ik alle programma's tussen 1978 en 1985 bekeken op de punten:

- waarover hebben ze het?
- hoe doen ze het?
- hoe gaan ze om met de vrouwen die ze binnen krijgen?
- kunnen ze met die vrouwen een lijn opbouwen, of is elk weekend een losse flodder?

Ik heb al die cursusverslagen doorgenomen van de weekends en *Kerk en Wereld* is er inhoudelijk en voor een groot gedeelte methodisch heel goed vanaf gekomen in die zin, dat *Kerk en Wereld* het meest brede scala van theologie bestrijkt

De open inschrijving die ze hanteren levert het probleem op, dat ze meestal weer van voren af aan met vrouwen moeten beginnen.

Zou jij de voorkeur geven aan een opdeling in nivo's van ontwikkeling of bewustwording in de vrouwenstrijd?

Dat is heel moeilijk, want hoe weet je dat? Ik voel meer voor een leerroute. Met eenzelfde groep een serie weekends en de vrouwen daarna los laten zodat ze later weer bij een nieuwe serie kunnen aansluiten. Pas dan bouw je iets op. Om een voorbeeld te noemen: nu gebeurt het dat vrouwen die iets gedaan hebben met feministisch bijbellezen daarna naar een cursus

over Mary Daly gaan. Maar er komen ook vrouwen, die nog niets met feministische theologie hebben gedaan. Voor die vrouwen moet je opnieuw beginnen en als je dat niet doet functioneren ze als stoorzender in de groep.

Je zegt dat Kerk en Wereld het meest brede scala van theologie bestrijkt in het vrouwenwerk. Wat bedoel je daarmee?

Zowel het terrein van alle vakken van theologie als ook alle nivo's en lagen die feministe theologes zelf in hun studie nemen. Zowel het binnen de traditie blijven als het post-christelijke, als het proberen strategieën te verwerven om binnen de kerk bezig te zijn. Dus zowel ten aanzien van de opstelling, die verschillende feministe theologes innemen binnen de kerk, buiten de kerk, met en zonder de joods-christelijke traditie, als het hele veld van kerkgeschiedenis, exegese, enzovoort

En het feit dat ze zowel weekends hebben mét en vóór theologes als weekends voor vrouwen die niet van huis-uit of studieus met theologie bezig zijn.

Fokkelien van Dijk heeft eens vier taken geformuleerd die uitgangspunt moeten zijn voor feministische theologie. Dat zijn:

- 1) Het scheppen van ruimte voor vrouwen waarin ervaringen van vrouwen onder woorden worden gebracht gehoord en geduid;
- 2) Ideologie- en religiekritiek als onderzoek naar de wijze waarop godsdienstige praktijken en ideologieën de onderdrukking van vrouwen mee hebben in stand gehouden;
- 3) Onderzoek naar de verzwegen geschiedenis van vrouwen;
- 4) Het ontwikkelen van nieuwe voor vrouwen bevrijdende vormen van theologie en inhouden en de kritische reflectie daarop.

Ik zie, dat die vier velden van feministische theologie voortdurend aan bod komen binnen Kerk en Wereld. Het is een soort spiraal. Als je met die verschillende taken aan de gang gaat betekent het ook verschillende momenten van bewustwording. Dus het claimen van ruimte die ontzegd is aan vrouwen, dat je die ruimte in je omgeving bemachtigt, de dingen gaat zien en doorzien (ideologiekritiek), vervolgens zien dat je niet de eerste bent maar dat er meer vrouwen geweest zijn die slachtoffer waren en in verzet zijn gekomen en vervolgens van daaruit je positie bepalen. Dat heeft ook te maken met zo'n ontwikkeling als Carol Christ op het individuele vlak beschrijft als: het gevoel van niet-zijn, ontwaken en nieuwe namen geven.

Als je methodisch met vrouwen wilt werken, zodat ze echt snel stappen kunnen zetten, dan is het belangrijk die zaken in die volgorde met hen door te werken.

Jij zegt daarmee dat die vier taken wel op Kerk en Wereld aan bod zijn gekomen, maar dat dat min of meer toevallig is gebeurd.

Dat dat toevalligerwijs is gebeurd komt waarschijnlijk door de verschillende ontwikkeling van de feministische theologie. Maar ik denk dat het ook belangrijk is voor de methodische aanpak als je een cursus opzet dat je kijkt voor welke vrouwen je die cursus opzet.

Mik je op vrouwen die al wat ondergrond hebben of kunnen alle mogelijke vrouwen zich inschrijven?

Ik weet wel dat het gevaarlijk is omdat het lijkt alsof je criteria gaat aanleggen van: die is meer bewust dan die. Toch, om recht te doen aan een leerroute voor mensen denk ik, dat je

moet kunnen aangeven: dat moment van instappen in die leerroute betekent dat je die en die keus hebt gemaakt Ik vind dat Kerk en Wereld in die zin ook goed met de cursussen is omgegaan dat die vrouwen die moeten trekken op haar eigen plek niet behoeften te wachten. Dat hebben we als vrouwen te veel moeten doen.

Vind je dat die ‘trekpaarden’ op Kerk en Wereld voldoende voeding krijgen om op haar eigen plek verder te werken?

Ik denk dat het belangrijk is het netwerk van trainingen uit te bouwen naar vrouwen die met vrouw-en-geloof groepen werken. Tegelijkertijd betekent dat ook: het netwerk aanscherpen met die vrouwen die in het land professioneel met vrouw-en-geloof groepen aan het werk zijn. Want dat zijn echte collega’s. Of liever gezegd; de collega’s van Nienke van Dijk, de nieuwe cursusleidster. Zij heeft veel meer collega’s dan Tea Rienksma ooit heeft gehad. Dat vraagt een verschuiving van Kerk en Wereld in haar manier van werken. Die andere collega’s moeten door Kerk en Wereld nu ook serieus worden genomen. Niet om ze te gaan coördineren, dat hoeft niet, maar om de dialoog op te pakken en te onderhouden. Het gaat om de onderlinge communicatie en het leren van elkaar.

Wij hebben bijvoorbeeld in Brabant regelmatig overleg tussen feministe theologes. Ik vermoed dat zulk overleg er ook in andere regio’s is. Op Kerk en Wereld is er jaarlijks het overleg van feministe theologes. Al die verschillende plekken moeten voortdurend informatie doorgeven aan elkaar. De Brabantse theologes zijn heel vaak bezig met methodische vragen. Die vragen leven natuurlijk ook op andere plekken. Het tijdig communiceren, als Kerk en Wereld daarmee wil beginnen dan betekent dat ook dat het als vormingsinstituut ook de kracht naar binnen kan verstevigen en een nog serieuzere trekkersfunctie daarin kan krijgen. Het ‘gewone’ cursuswerk dat Kerk en Wereld de afgelopen jaren heeft gedaan gebeurt nu volop in de regio’s en daardoor komt er voor Kerk en Wereld ruimte vrij om de volgende stap te zetten. En dat is geen gemakkelijke opgave.

Vind je het belangrijk dat die uitwisseling tussen vrouwen die studieuze of wetenschappelijk met feministische theologie bezig zijn en vrouwen aan de basis blijft?

Ik vind die heel belangrijk. Het is de enige manier om onze pretentie van bevrijdingstheologie waar te blijven maken. Anders kunnen we het wel schudden!

Er is kritiek geuit rondom het tienjarig bestaan van de Interfacultaire Werkgroep “Feminisme en Theologie” (iwft) naar vrouwen die meer wetenschappelijk met feministische theologie bezig zijn en zich (dreigen te) verwijderen van de basis?

Wat is de basis?

Ik denk, dat vrouwen die gaan studeren of studieuze bezig gaan – in welk vak dan ook – geweldig moeten opletten dat ze niet vergeten dat ze zelf binnen het wereldje van vrouwen al uitzonderlijke posities innemen en dat het dan tamelijk gemakkelijk is om vervolgens tegen die basis te zeggen: jullie zitten daar maar vrijblijvend bezig te zijn. Dat is nogal gevaarlijk omdat je dan je eigen aparte situatie goed uit het oog dreigt te verliezen.

Ik vind wel, dat vrouwen die sterk zijn en die van alles kunnen door moeten stoten. Ik ben niet voor het principe, dat je altijd moet wachten tot het laatste schaap over de brug is. Wel moet je in de gaten hebben dat vrouwen soms niet over bepaalde vaardigheden beschikken en dat je elkaar daarin moet ondersteunen.

Maar ik vind ook, dat die vrouwen aan de basis – hoewel ik ‘basis’ een vies woord vind – dat die vaak over een stuk scherpte beschikken en duidelijkheid waardoor theologes vaak meer met haar voeten op de grond worden gezet. Wat dat betreft is het niet zo, dat de een de ander moet tegenhouden, maar dat je elk over zulke belangrijke mogelijkheden en eigen plekken beschikt van waaruit je aan elkaar informatie door kunt geven over waar het wezenlijk om gaat. Dat heb je beiden nodig om zowel je vrouwen bij elkaar te houden als je theologie relevant te houden. Het los maken doet onrecht aan allebei!

Bedoel je daarmee te zeggen: elke vrouw heeft haar eigen plek en waarde binnen de beweging?

Ja, want die eigen plek laat je dingen zien, die je niet of niet meer ziet als je in een andere positie of op een andere plek zit.

Dus die onderlinge uitwisseling tussen vrouwen is een wezenlijk element om goed met feministische theologie bezig te zijn?

Ja, en bovendien is er een tendens om het woord ervaring verkeerd te gebruiken. Als daaronder wordt verstaan maar een beetje uitwisselen wat je allemaal tegenkomt, dan vind ik dat dat tekort doet aan het verschijnsel ervaringen. Ik ga er van uit dat volwassen mensen meer doen dan ervaringen uitwisselen. Die zijn bezig met bereflecteerde ervaringen. Bij het woord ervaring zie ik al een heleboel mensen oordelen: ‘oh, die zitten maar wat te kletsen’. Terwijl ik uitdrukkelijk vind, dat ervaringen uitwisselen veel meer is. Ze worden bereflecteerd in het vertellen zelf.

Als ik kijk naar feministische theologie en ik lees bijvoorbeeld als feministe theologe met een groep vrouwen een bijbeltekst, dan geef ik de vaardigheden die ik geleerd heb zelf heb aan hen door. Dan is dat gebrek aan die vaardigheden bij henzelf voor hen geen belemmering meer om vanuit de eigen plek en het eigen strijdveld waar ze staan zich die tekst te kunnen toe-eigenen. En ik leer van hen heel veel nieuwe aanzetten waardoor die tekst voor mij op een andere manier open komt. Die tekst komt op een andere manier open dan wanneer ik die zit te exegetiseren op mijn buro. Ook omdat mijn plek van staan in die vrouwenbeweging toch een andere is dan de plek van elk van die vrouwen in die groep waar ik op dat moment mee werk.

Zo’n tekst krijgt dan een aantal lagen en ik ben dan de bemiddeling voor een aantal vaardigheden. Maar niet voor de invulling.

Die theologie heb ik niet klaar voordat ik bij die groep ben geweest. Daar gebeurt dat binnen die groep als we bezig zijn en dat geeft nieuwe aanknopingspunten voor theologie en reflecties.

Noem eens wat vaardigheden die jij als theologe inbrengt.

Bepaalde kennis van de positie van vrouwen die er door de eeuwen heen hebben geleefd; manieren waarop teksten ontstaan zijn; hoe de redacties van die teksten zijn ontstaan; hoe die teksten hebben gefunctioneerd; wat daarin in de geschiedenis mee verdonkeremaand is; wat er boven tafel is gekomen. Dat zijn zaken die ik in elk geval goed onder de knie moet hebben en ik geef dat door aan de vrouwen in zover ze een bijdrage zijn aan het toe-eigenen van die teksten door die vrouwen op die avond. Tenminste, als dat geen ballast is die hen er van weerhoudt om zichzelf de tekst toe te eigenen. Ze kunnen zo in de gaten krijgen hoe de strijd van vrouwen toen verliep in verhouding tot nu. Als dat stukje kennis van mij echter een

afleidingsmanoeuvre zou zijn, dan geef ik die zeker niet door. Ik probeer ze in die mate te geven dat ze bijdragen aan de verduidelijking van hun eigen positie, hun eigen plek nu in relatie tot de positie van vrouwenstrijd op andere plekken in de wereld en op andere perioden in de geschiedenis. Tegelijkertijd denk ik, dat een begeleidster van vrouwengroepen of een theologe zich heel goed bewust moet zijn van de eigen keuzes die ze maakt in het theologisch en kerkelijk veld. Een eigen contextualiteit is nodig.

Daarnaast vind ik zowel het terugblikken als het om je heen kijken altijd vreselijk nauw met elkaar verbonden.

Mijn strijd hier heeft alles te maken met de strijd van vrouwen op andere plekken in de wereld; én in het verleden en ook met die van vrouwen in de toekomst.

Dat heeft als het ware drie dimensies. In de strategie van ‘hoe ga je om met macht’ is dat al een strategie naar de toekomst toe.

Heb jij er zicht op hoe datgene wat op Kerk en Wereld in de cursussen wordt aangereikt, doorwerkt naar vrouwen in de regio's?

Ik kan alleen praten over de vrouwen die ik tegenkom in Brabant en Zeeland. Verschillende van de vrouwen die de cursussen bezocht hebben op Kerk en Wereld kom ik regelmatig tegen in andere groepen. Daar zijn het meestal degenen die de plaatselijke groep bij elkaar geroepen hebben, het initiatief genomen hebben, die zulke groepen trekken of er een belangrijke rol in spelen. En dan bedoel ik vooral de vrouw-en-geloof groepen, die niet werken onder begeleiding van een theologe maar de groepen die zichzelf hebben georganiseerd. Af en toe gaan die vrouwen dan weer terug naar Kerk en Wereld, doen daar nieuwe inzichten op en injecteren daarmee weer haar eigen groep. Op Kerk en Wereld halen ze als het ware weer een nieuw élan om de vragen in die groepjes op te kunnen pikken. Wat mij ook is opgevallen is, dat het oecumenisch karakter van Kerk en Wereld waar zowel katholieke als protestantse vrouwen komen, weinig naar de basis doorwerkt, terwijl door zowel vrouwen als theologes het oecumenisch karakter wel met de mond beleden wordt. Maar als het gaat om opzetten van structuren – en dat is een lijn van de laatste twee, drie jaar – in de provincies en de regio's, dat dan het doorbreken van de kerkelijke denominaties op de één of andere manier toch stug werkt.

Ik herinner me wat er in Groningen gebeurde. Dat is een heel gemengd gebied van protestanten en katholieken. Dan zie je dat daar een katholieke vrouw-, geloof- en samenlevingsgroep is opgericht en tegelijkertijd een provinciale werkgroep vrouw-en-geloof vanuit de hervormd/gereformeerden. De één heeft een vrouwendag met honderd vrouwen en een maand later heeft de andere groep ook een vrouwendag met honderd vrouwen. Dat kost allemaal energie. Nu zijn ze wel met elkaar in gesprek gegaan, want beide zijn ze ervan geschrokken dat ze honderd vrouwen bij elkaar kregen. Dan denk ik: ‘meiden, waarom ben je daar twee jaar geleden niet mee begonnen, want jullie wisten dat toen al!’

Dus je kunt vermoeden dat vrouwen die op Kerk en Wereld zijn geweest toch op haar plek in de eigen omgeving nog barrières hebben of ervaren waardoor ze niet echt oecumenisch aan de gang kunnen gaan?

Ja, ik denk dat dat ook een belangrijk punt is om op Kerk en Wereld, of waar dan ook, eens op te pakken. Mij valt ook op dat de laatste drie, vier jaar de bewustwording bij vrouwen in een vreselijk snel tempo gaat En dat een aantal vrouwen die enkele cursussen gevolgd hebben niet

moeten denken dat zij voorhoede zijn en dat zij de enigen zijn. Dat is een gevaarlijk verschijnsel, dat zich verder zou kunnen ontwikkelen. Want ik zie dat heel wat vrouwen, die nog midden in de kerk zitten en daar willen blijven, net zo kritisch zijn en even zo veel vragen hebben en met reflecties bezig zijn, maar dat minder tot uitdrukking brengen. Als ze echter de kans krijgen een aantal stappen te zetten dan gaan ze met een rotvaart vooruit en zie je dat ze bepaalde dingen niet meer pikken. Daarom denk ik, dat het heel belangrijk is, dat al die vrouwen die naar Kerk en Wereld gaan zich heel snel verankeren op hun eigen plek en niet Kerk en Wereld als een veilig eiland of oase gaan beschouwen. Ik denk, dat ze dan de boot missen bij wat werkelijk aan de gang is in de regio's.

Ik zie Kerk en Wereld op dit moment meer als een plek in het netwerk waar de knopen goed gevlochten zijn en waar ook heel dikwijls nieuwe draden gegeven worden die in de regio's kunnen worden uitgewerkt. Maar Kerk en Wereld is niet meer het centrale knooppunt, terwijl het dat, denk ik, vijf jaar geleden wel was. Nu is het zaak die verbindingen goed in de gaten te blijven houden.